Надія Сенчило-Татліліоґлу
e-mail: ifyc22@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-9196-7118

НОВОТВОРИ ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

У статті розглянуто фольклорну творчість українців, що актуалізувалася від 24 лютого 2022 року й триває донині. Проаналізовано найбільш поширені фольклорні жанри та образи, які вживаються в сучасних засобах масової комунікації. Доведено, що жанри народної творчості (пісні, крилаті вислови, анекдоти, приказки тощо) демонструють позицію українського народу, змальовують його опір окупантові. Український фольклор, створений під час війни, має на меті піднесення бойового духу українців і посилення їхньої моральної стійкості. Фольклорні новотвори є соціально вагомим явище масової культури.

Ключові слова: фольклор, воєнний фольклор, жанр, образ, мем.

The article examines the folklore creativity of Ukrainians, which has been updated since 24 February 2022 and continues to this day. The author analyses the most common folklore genres and images used in modern media. It is proved that the genres of folk art (songs, slogans, anecdotes, proverbs, etc.) demonstrate the position of the Ukrainian people and depict its resistance against the occupier. Ukrainian folklore created during the war aims to raise the morale of Ukrainians and strengthen their moral strength. Folklore novels are a socially significant phenomenon of mass culture.

Keywords: folklore, wartime folklore, genre, image, meme.

Постановка проблеми. У процесі міжкультурної комунікації створюється уявлення в його учасників одне про одного. Однак зовнішні умови міжкультурної комунікації впливають на результат сприйняття «іншого» як чужинця або сусіда, ворога або партнера [Senchylo-Tatlilioglu & Stetsyk; Сенчило-Татліліоґлу]. З огляду на складну культурно-історичну ситуацію, що склалася в українському суспільстві, різко змінилося комунікативно-рецептивне ставлення до росіян, що дало поштовх для актуалізації історичної спадщини воєнної тематики та створення нових комунікативних повідомлень, які демонструють дискурс опору в широкому комунікативному просторі українського суспільства.

Протидія агресії відбувається на всіх соціокультурних рівнях життя суспільства, яскраве її вираження здійснюється засобами мови. Національна мова структурує світосприймання етносу, вибудовує неповторну картину світу, унікальні форми мислення, поведінки та сприйняття «іншого» кожним членом суспільства. Життя людей у суспільстві залежить головним чином від їх взаємодії, а отже, комунікації, яка сприяє культурному обміну. В інформаційному суспільстві комунікація займає домінуючі позиції, віртуальна реальність сприймається як особливий культурний простір [Бурлакова, Волш, Сенчило : 42]. Від 24 лютого 2022 року були створені й продовжують з'являтися в комунікативному дискурсі різні образи ворога та форми протидії йому, про що йдеться в наукових розвідках Т. Дячук, С. Литвинської, Н. Сенчило-Татліліоґлу, Р. Офіцинського та ін. [Дячук, Литвинська, Сенчило-Татліліоґлу; Офіцинський]. Супротив українського народу агресивному зовнішньому впливу актуалізує увагу до народних творів воєнної тематики минулих часів творчості минулого та продукує нові фольклорні образи та жанри, які швидко стають відомими й впізнаваними в соціокультурному просторі.

Ставимо за мету дослідити фольклорну творчість українців двох останніх років, а також проаналізувати фольклорні образи та жанри, що з'явилися у час боротьби українців з окупантом та використовуються всіма сучасними засобами масової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як правило, передумовою появи нових фольклорних творів є кризові моменти в житті людей. Важкі періоди життя ХХ століття відображалися в мовленнєвому фольклорі українців (наприклад, у стрілецьких та повстанських піснях) [Кузьменко]. Воєнні події дали поштовх для розвитку народної творчості. Усна народна творчість різних жанрів представлена в усіх сучасних формах масової комунікації: ЗМІ, соціальних мережах, інших інтернет-каналах комунікації. Досліджуючи міфологію війни, О. Сморжевська зазначає, що

«міфологія війни має кілька векторів. Насамперед, це творення нових міфів та звернення до архетипових образів української культури, до архаїчних пластів нашого світогляду, актуалізованих в умовах повномасштабної війни» [Сморжевська : 108].

Загострилася увага до пісенної історичної спадщини – козацьких, стрілецьких, повстанських пісень. На цьому ґрунті актуалізувалася пам'ять про героїчне минуле, яка дала поштовх до переосмислення й оновлення раніше відомих і популярних сенсів. Зокрема, перша строфа пісні «Ой у лузі червона калина…» у виконанні відомого українського співака, лідера українського гурту «Бумбокс» Андрія Хливнюка за лічені дні стала актуальною не лише для мешканців усіх регіонів України, а й далеко за її межами. Цей факт підкреслює значення фольклорної спадщини й тяжіння народу до свого героїчного минулого, своїх коренів, історичної пам'яті в кризові періоди розвитку суспільства. Пісня «Ой у лузі червона калина…» написана в 1914 році Степаном Чернецьким за мотивами козацької пісні XVII ст. Цю пісню свого часу виконували січові стрільці й воїни УПА, вона стала народною. Повстанська пісня «Нас весна не там зустріла» також по-новому зазвучала після 24 лютого 2022 року:

…Нас весна не там зустріла
І не ті пісні співала.
Ти стріляв із скорострільця,
Я набої подавала… (Нас весна…)

Найбільш поширеними є фольклорні зразки малих жанрів. **Вислови** *«Русскій воєнний корабль іди…»*, *«Доброго вечора, ми з України»*, *«Геть з України, москаль некрасівий»*, *«Покладіть насіння собі у кишені»*, *«бандерівське смузі»*, *«тракторні війська»* та інші стали широковідомими, крилатими, є символом стійкості українців та символом протистояння і знищення окупантів на рідній землі ЗСУ. Крилаті вислови війни використовуються не

лише у приватній комунікації, а й на бігбордах, футболках, сувенірах, у медіа, піснях і віршах тощо.

Ще одним популярним жанром стали перероблені **приказки**: *«Скільки орка не годуй, він на Гаагу дивиться», «Назвався москалем – лізь у мішок», «Ти хотів землі цієї, то тепер змішайся з нею»* тощо.

Активно почали з'являтися короткі жартівливі оповіді (**анекдоти**) переважно сатиричного характеру, в яких висміюються окупанти: *«Орки, як депозит, чим більше покласти, тим спокійніше майбутнє» або «Снайпер Роман, поставивши в сірій зоні унітаз як приманку, за день вполював 17 орків»* тощо. Поширені **персоніфіковані анекдоти** про відомих українських воєначальників: *«Коли Залужний ріже цибулю, цибуля плаче!»*; *«В Україні підтримка Залужного – 102 % . – Звідки взялися 2 % ? – Полонені»*.

У просторах інтернету трапляються також коротенькі сатиричні пісні – частівки (або дрібушки): *«Падав сніг на поріг, було дуже слизько, утікайте москалі, бо Залужний близько»*.

Вербальна магія у світогляді українців у давнину відігравала важливу роль. Давній фольклор сприяє появі нових творчо осмислених зразків авторської літературної творчості. Прикладом може служити широковідома пісня «Враже» у виконанні Енджі Крейда (авторка слів Людмила Горова), в якій чітко простежуються елементи народного замовляння на смерть ворога. Незважаючи на те що текст авторський, він має у змісті й формі ознаки народного. Функції замовлянь прагматичні, засновані на вірі в силу магічної дії проголошуваного слова, їх промовляли для досягнення конкретного результату. У пісні «Враже» ми бачимо слова, спрямовані на знищення ворога, що прийшов на чужу землю. Завдяки персоніфікації природи і звернення до антагоністичних образів зла і добра, акцентується увага на магічній дії слова:

Сію тобі в очі, сію проти ночі.
Буде тобі, враже, так, як Відьма скаже!
Скільки в святу землю впало зерен жита –
Стільки разів буде тебе, враже, вбито!
Скільки, враже, півень вночі кукуріка –
Стільки днів у тебе доживати віка! (Враже)

Зміст кожної строфи акцентований на протистоянні і знищенні ворога через віру в магію слова. Відзначаючи прадавність замовлянь, О. Міллер, зазначає, що вони давніші за молитви. Не замовляння походять від молитов, а навпаки, усі найдавніші пісні молитовного змісту є молитвами, перекладеними на пізнішу мову. Спочатку вони були замовляннями, що ґрунтувалися на впевненості в тому, що ними вороже буде обов'язково заговорене, а корисне приговорене [Міллер за Швидка : 70].

Мовно-стильові особливості ритмомелодики замовлянь також можна помітити в сатиричних висловлюваннях: *«Повітряна тривога – перейди до Таганрога, з Таганрога до Пітера, до бункерного пі…ра»*, або перифраз *«Буде тобі, враже, як Залужний скаже»*.

Також досить популярними є історії про прокляття чи зурочення окупантів «конотопськими відьмами».

Міфотворення як інструментальний ресурс усної народної творчості особливо активізується в кризові моменти і сприяє появі різних фольклорних образів, що виникають на ґрунті реальних подій. Популярними стали фольклорні образи, які з'явилися на основі реальних фактів протистояння окупації, але у свідомості народу вони переосмислені й наділені особливими героїчними рисами. Усім відомі образи *«Привид Києва»*, *«Чорнобаївка»*, *«керамічний півник з Бородянки»*, *«пес Патрон»* тощо. Ці та інші образи через інтернет-комунікацію перетворилися в меми. Р. Офіцинський звертає увагу на те, що красномовним фольклор-

ним набутком став порівняно новий жанр, породжений інформаційно-технологічним прогресом, прискореним розвитком комп'ютерних наук та електронних комунікацій. «Це – мем (смішинка) – зображення, відео, текст, що через інтернет швидко набув усенародної популярності. Його виявами є нетиповий жарт, обмовка політика, карикатура, жест і подібне. Це слово англійською (meme) означає ідею, поведінку, стиль, що поширюється від однієї людини до іншої всіма можливими технічними способами обміну повідомленнями: електронна пошта, месенджер, форум, блоґ тощо. Описане явище стрімко вибороло право на самостійність зовсім недавно – на початку XXI століття в розважальних цілях, для відволікання уваги, формування громадської думки» [Офіцинський : 394]. Були створені мем про «*бавовну*», мем «*концерт Кобзона*», меми «*відбій повітряної тривоги*», «*тракторні війська*», «*жест доброї волі*», «*скажи паляниця*», «*оргія на Щекавиці*» тощо. Меми поширюються через засоби інтернет-комунікації та супроводжуються відповідними жартівливими зображеннями.

Висновки. Отже, проаналізовані зразки усної народної творчості, що виникла і набула популярності у воєнний час, свідчать про жанрову різноманітність і потенціал українського фольклору, який словом і образом протистоїть окупанту і підтримує ЗСУ. Серед найбільш поширених жанрів – пісня, анекдот, приказки, меми тощо. Український фольклор воєнного часу має на меті підняття бойового духу і моральної стійкості українського народу для перемоги над ворогом. Фольклорні новотвори є соціально вагомим явищем масової культури, вони продовжують виникати й активно поширюються через засоби масової комунікації. Безсумнівно, ці зразки народної творчості заслуговують на увагу дослідників, оскільки акумулюють у словах та образах досвід боротьби українського народу з окупантом, є джерелом інформації, яка перетворюється в історичну цінність.

Література

Бурлакова І., Волш О., Сенчило Н. Культура і комунікація: перманентність та симбіоз в історичній ретроспективі. *Соціальні комунікації інформаційного суспільства*: *теоретичні та прикладні аспекти* : монографія. Київ : Талком, 2020. С. 28–65. URL: http://doi.org/10.18372/42479 (дата звернення: 05.04.2024).

Дячук Т. М., Литвинська С. В., Сенчило-Татліліоґлу Н. О. Мовотворчість українського народу сьогодні (на прикладі назв актуальних понять). *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького держ. пед. у-ту ім. Івана Франка. 2022. Вип. 57 (1). С. 216–221.

Кузьменко О. Український воєнний фольклор. *Zaxid.Net*, 19 лютого 2023. URL: https://zaxid.net/ukrayinskiy_voyenniy_folklor_n1558254 (дата звернення: 02.04.2024).

Офіцинський Р. Воєнний фольклор сучасної України. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ.* XIII Міжнар. наук. Інтернет-конф. з україністики. München 03. – 06. November 2022. С. 391–399.

Сенчило-Татліліоґлу Н. Українсько-турецькі міжкультурні комунікації: ретроспектива літературної взаємодії. *Мова та культура у просторі новітніх технологій*: *проблеми сучасної комунікації* : матеріали VI Міжнар. наук. конф., м. Київ, 23 бер. 2023 р. Київ : Талком, 2023. С. 97–99.

Сморжевська О. Міфологія війни: мистецькі образи та смисли. *Українознавчий альманах.* 2022. Вип. 30. С. 108–114.

Швидка Н. Магія слова в українських замовляннях. *International scientific and practical conference*, Venice, Italy, February 26–27. 2021 С. 70–73. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-17 (дата звернення: 15.03.2024).

Senchylo-Tatlilioglu N., Krasnozhon N., Sibruk A., Lytvynska S. & Stetsyk K. Ukrainian-Turkish Literature Relations between the 16th – 20th Centuries. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12 (62). Pp. 115–123. URL: https://doi.org/10.34069/AI/2023.62.02.9 (дата звернення: 15.03.2024).

Джерела

Враже. URL: https://www.pisni.org.ua/songs/5450545.html (дата звернення: 05.04.2024).

Нас весна не там зустріла… URL: https://www.pisni.org.ua/songs/6222491.html (дата звернення: 05.04.2024).